

D 1431-2
10.890

KÉT KÉRDÉS

A' MAGYAR
LÓTENYÉSZTETÉS'
TÁRGYÁBAN,
MELLYEKET
MAGÁNAK TETT, ÉS MEGFEJTENI
IGYEKEZETT

B. O. L.

PESTEN,
NYOMT. TRATTNER J. M. és KÁROLYI ISTV.
1832.

Művész Gyula

Lelt. 1955

Lelt. 1963

ORSZ. MEZŐGAZDASÁGI MINTATÁR
LELTÁRI SZÁM:

35.894

Leltár 1958

E l ő s z ó.

Minden ember, a' ki e' kies föld' kerekét lakja, az élelembéli szerekre nézve vagy termesztő, vagy fogyasztó. A' szükséges termékekkel a' honn, vagy külföld imitt-amott busásan kedveskedik, a' midőn más tájékokban csak sanyarú fáradsággal lehet hozzá jutni. Hogy pedig azokat az áldott földből a' sokszor tsalfa remény' ingerétől buzdíttván; kinyerhesse a' gazda, iníveli azt vagy maga kezével, vagy eszközöknek segédelmével; vagy marhájának erejével.

Hogy az emberi kéz, főképp' némelly együgyű szerszámokkal — p. o. ásó; kapa, fejsze; 's ehez hasonlókkal mindent legtzéletrányosabban végezhet; nem kétes dolog; mert minden szeme előtt lévén, azonnal könnyíthet ott', a' hol kell; a' midőn ellenben a' barom; minden legkisebb ok által változékony; a' m a c h i n a pedig mellékesen előfordúlhatókra nem figyelmezhető; és mindég ugyan azon pertzekre kiszabott mozgulatjai miatt a' munka' folyamában ötlő akadályokat, nem képes elhárítani. — De mivel meg van kiben-kiben a' gazdák közül azon iparkodás, hogy nem csak magának;

de másnak számára is kíván termeszteni, tsupa kézi ereje pedig azt nem győzi, a' kén-
telenségtől oda úttalattik, hogy némely esz-
közökön túl, még más élőállatnak alkalmaz-
tatását is vegye segédül. — Különös, és tsak
apróbb munkákat végezhetőken kívül, két-
féle van leginkább, mellyekkel dolgoztatni
szoktunk, t. i. a' ló és az ökör.

Mellyik légyen e' kettő közül jobb, én
azon kérdést el nem fogom dönteni, mert
ki ezt, ki amazt pártollja, és a' magam vé-
leményére más kényszeríteni nem szándékom;
bátor meggyőződésemnél fogva, több hasz-
nát lehet venni a' lónak, mint az ökörnek,
a' munkára nézve.

A' ló, a' magyar gazdaság³ folytatására
igen igen is szükséges. Ha nem is hozom itt³
elő nemesi fő kötelességünket (a' hazai vé-
delmet) melly katonai-, ágyús-, eleséget, vagy
bútyort-hordó lovak nélkül képzelhetetlen,
vallyon mit tenne tsupán (patkolni vajmi rit-
kán szokta) ökreivel a' szegényebb gazda,
sikámló, fagyos úton? — mit a' kisebb bir-
tokú? ha tsak szomszéd barátját, vagy tá-
volabb eső mezei gazdaságát megtekinteni
óhajt'ná — mit a' kereskedő? — mit az útas?
— mit a' nagyobb úr a' városban? — ha ló
nem vólna. Bátran merem állítani, hogy
nem tsupán a' gyönyörűség, de az elkerül-
hetetlen szükség kényszerít arra, hogy ma-

gunk után, ezen élőállatnak adjuk az első-
séget, annál is inkább, mivel a' jó ló, erejére
nézve se alább való az ökörnél — gyorsabb
mozgása végett többet végezhet — idő vi-
szontagságainak jobban ellent-áll — húza-
mossabb ideig használható — és végre (ha a'
vaden Tatárokként, húsával, tejével nem
élünk is), annak eladásából kerekedő pénz
felér több ökörnek árával.

Mind ezen Tulajdonságok és Igazak mel-
lett méltán lehet hámolni, hogy magyar or-
szágban, a' hol minden más lábas jószágnak
tenyésztetése annyira haladott, az a' Lovakra
nézve tsők Kent. — Birkáinknak finom gyapját
bűszke London, 's a' Német Alföld — szarvas
marháink, 's ürüink' húsának jóságát Béts,
— veres sertéseinknek szalonnáját, sódor-
ját, — mangulitzáinknak zsíráját, — purzsa
juhainknak fejéséből készült brindza - túró
még a' kényesebb száj-ízlésű idegenek is
magasztalják; a' midőn el-satynyúlt matska
lovainkkal, minden oldalról gúnyolnak, pedig
könnyes szomorú érzelemmel meg kell valla-
nunk, hogy nem éppen egészen méltatlanul
szenvedjük ezen szemrehányásokat.

Hazafiúi kötelességnek lenni vélvén azt,
hogy a' mit a' közjóra nézve hasznosnak
gondolok, el ne titkoljam; bátor a' lovak'
dolgában olly' sokan adtak már ki könyve-
ket, és értekezéseket, hogy valami újat mon-

dani vajmi bajos, de azt is tartván (a' mit a' közmondás érint) hogy: *nints' olyan megrakott szekér, mellyre egy vilányi még rá ne férjen*, és hogy: „*néha a' kis ember is adhat, ha nem nagyot, de talán még is elfogadható tanácsot*” bátorságot vettem magamnak, két kérdést előterjeszteni, és rá felelni. Ha nem tökéletes a' megfejtésem, eleve bocsánatot kérek, mert alig haladja még a' 30ik esztendő tapasztalásom, mellyre alapoltam.

1ső Kérdés: Mi az oka, hogy a' magyar Lónak tenyésztetése elé nem megy, sőt inkább, hogy fogy?

2dik Kérdés: Lehet e, és hogy' rajta segíteni?

ELSŐ SZAKASZ.

Azon kérdésre, hogy „*mi az oka, hogy a' magyar Lónak tenyésztetése elé nem megy, sőt inkább hogy fogy*” azt felelem: „*hogy nem szép ugyan egy Magyarnek a' maga Földiei ellen szóllani; de mivel az is való, hogy e' gyarló világon semmi şints olly' tökéletes, hogy valami javítást még bé ne fogadjon; nem fogják talán hazámfiái rossz néven venni, ha az igazat magyar nyíltszí-
vűséggel kimondom, ha bár őket is érdekli.*“

1. *Igen nagy hiba az a' magyarban (pedig ugyan ritka itt' a' kivétel) a' gazdag, és szegényebb között: hogy mindenben inkább sokat tart, ha alparibb is, mint ke-
resebbet, de jót.*

Alig van már paraszt gazda, a' kinek 4 lovatskája ne lenne, de ezek közt alig van tsak egy, a' melly meglehetős, azon négy szinte annyit eszik, mint más jó négy ló, pedig alig bír annyit, mint tsak középszerű kettő. Efféle rossz lovaknak tartása tagadhatatlan, és sajnos következése a' legelők' megszűkülésének, sőt a' kaszálló rétek' sovány termésének is, mert az illyes gazdának a' télen túl elegendő szülése már nem lévén, kikeletkor azonnal kitsapja javúlni

a' megteleltetéstől alig lézzengő ló-tsontvázait a' tilalmasnak kellene lenni rétre; melly, mintegy leborotváltatván az éhendögléssel küszködő ló árnyékoknak kapzsi fogai által, első buja nyövésétől megfosztatik, 's azért az, az a' nélkül is sok helyeken essőtelen nyári időben hitvány sarjadékoknál, 's minden lenge szellemtől is elhordható rendeknél mást nem teremhet. Hogy lehessen már várni derék lovat, ha az se télen, se nyáron jó nem lakhat? mert azzal, hogy némelly lovász egyszer kétszer a' tilos búzában, vagy urának kaszállójában éjjelenként zabálásig teli éteti lovát, rajta nem sokat segít, mert kitsigázza azt belőlle csak azon nyargalással is, mellyel a' tzirkáló tsősznek pillantattyaít kerüli.

Ide járúl még az is, hogy a' Községek, a' mi tudni való dolog, néha más lábas jószágaiknak mezőt bérleni szoktak, de lovaiknak számára igen igen ritkán, melly végett ezeknek tsupán a' köz-legelőn kell sanyarogni, mellyet a' juh, és lúd végképpen előlök már lerágott, vagy a' tsürhelék feltúrt.

2. Nagy hiha, a' koránti befogás, és tsigázás.

Ez az előbbi szakaszban jegyzettnek szüleménnyé. — Többnyire, főképp' az alföldi magyar gazda azt gondolja, hogy ha három vagy négy lovatskája van, (mellyből

talán ketteje tsak egy, vagy két esztendő (Tsikótska) már azokkal bátran valamit kereshet. Felvállal tehát Debretzenbe, Pestre, vagy máshová fuvart, jó időben — hitván fakó kotsijára nem rakhat fel többet 10 mázsánál — az első, az másként is nem legjobb utakban utól éri — a' ragadós sárban az előtte ment szekerek által kisodrott mély vágásban (mellyet kikerülni, vagy közletni lusta) elakad; — fél agyon -, 's szakadatlanul üti lovát haragjában — és ha lármás verés után, vagy pajtásainak segedelme által ügyel bajjal onnan kívántzoronghat, az első tsárdánál megállapodik, egy palaczk bort felhajt, lova pedig (a' kifújhatás örve alatt) koplal, vagy a' kopár gyepen lepszél, — Eltölt így sokszor heteket, 's midőn haza jön, azt veszi észre, hogy alig tseng egy két garasotska keresettyéből még markában, hanem ha nyereségnek nem számlálja bőrét lovának, mellyet agyon tsigázott; pedig távolléte alatt elmúlasztott bizonyosan egy hasznosabb munkát, vagy a' dudva ellepte vetéseit, mellyet kitisztítani lehetett volna, és lovainak addig is legalább a' középszerűséghez nevekedhetni idő adódott volna.

Ezen fuvarozás módjától azomban távol vannak azon gazdák, kik szálassabb lovaikkal, 's rendes készülettel, nevezetes terheket szállítanak, p. o. a' bánya városiak,

Szegediek, vagy a' Bétsi útban lévők, kik az abrakot nem húzzák el hámos lovaiktól, 's azért a' fellyebb nevezett bajba nem jönnek.

3. *Alapos hiba, a' rossz vagy idő előtti párosítása a' lovaknak.*

Ha valaki bár a' nagyobb helységekben is körül tekinti tavasszal a' falusi lótenyésztésnek mi voltát, vallyon majd mindenütt nem azt tapasztalja e'? hogy vagyon a' ménesben p. o. 200 kantza, és tsak két vén Tsödör, mellyek, mivel a' múlt télen által a' helység' tüzgájában voltak, 's az uraság', vármegye', vagy katonaság' tisztjeit, helybéli előljárókat ide, 's tova hordozták, vagy forspontoztak, most erőtlének, 's a' ménes közé eresztetvén, elégtelenek a' nemzésre annyival is inkább, hogy abrakot már nem kapván, a' silány gyepen jó se lakhatnak. Ezt látván a' helybéliek, hogy t. i. tsak ugyan nem várhatnak jövő esztendőre majd tsikókat; sietve, és hogy még is sokba ne kerüljön, megveszik az ottani Plébánusnak, bírónak, molnárnak, vagy előkelő gazdának jó küvér, egy vagy két esztendő Tsikáját, melly, mivel jól telelt, fitzkándozik, sőt hág is, még a' meleg istállóban a' télen által felrakott húsát a' tavaszi tsipős szelek közt a' hirtelen sarjadzó zsírtalan gyepen el nem hánja. — Mit lehet már várni az ilyen párosítástól, midőn a' kantza gyenge, a' Tsö-

dör pedig vagy erőtlén 's vén, vagy még maga se ló; pedig mintha hallanám a' jövő esztendőben, ha egy értelmes ember felszólítja a' helybélieket, hogy időnek előtte gondoskodnának mag lovakról, azt felelni: „*minek adunk ki híjjába pénzt, lám taval volt a' helységnek két Tsödöre, 's egy párt, még pedig fiatal vettünk hozzá, még sints Tsikánk.*”

Hogy az a' nélkül is gyenge erejű kantzák már negyedfű korokban is fel ellenek, az se jó a' ló tenyésztetés' előmenetelesítésére, de addig, még a' köz legelők közössen használtatnak, azon segíteni nem igen lehet könnyen, és sikerrel.

4. *Akadállyá a' lótenyésztetésnek a' változó ízlés (m ó d i.)*

Úgy értem csak ezt, a' mennyiben a' módi könnyen olyan pártosra akadhat, ki az általa, vagy eldődei által jó elkezdett Lótenyésztetésének mivoltát ezért sarkából kiforgatni kész, és bár igazat ne mondjak, a' ki élete kora alatt annyit nem fog e' tárgyban elő menni, a' mennyit elrontott.

Az előbbeni, de nem éppen régi időben, nem is tartott Paripának, vagy úri lónak, ha kos orrú — gúnár nyakú — hosszú — izmos — fenn hágó, — borzas serényű — duzzadt farku, — vagy oskolássan kitanúlt nem volt. Most ez mind nem kedveltetik,

és sokaknál lónak sem igen érdemli nevét, ha nem elnyújtott nyakú — lapos homlokú — száraz vékony őz lábú — vagy farka niints elvágva. Valamint akkor a' napkeletin kívül, csak a' spanyol, nápolyi, vagy dániai Mag-Ló betsültetett, úgy most némellyek egyedül csak az Angolyoknak telljes-vérű Tsódőreit érdekesítik fajzásra nézve haszonvehetőnek; a' midőn ismét mások csak az arabs lóban tartják lenni azon tulajdonságokat, mellyek a' tenyésztetés' javítására szükségesek.

Tsekélyebbnek tartom magamat, mintsem hogy annyi különböző véleményű Ló-esmérőöknök állításait megtzáfolhassam, vagy vég' ítéletet hozzak, hogy mellyik résznek légyen igazabbja, hanem bátor mind két rendbélieknek okoskodásait hallottam, és olvastam is, még sem valósítatott az bé előttem, hogy a' mostani ízlésű lovak, egyforma tartás mellett, mindenféle haszonvételre jobbak a' hajdaniaknál. — A' mi pedig a' vérnek tulajdonát illeti (mellyet még egy Chemicus se decompónált, és tökéletes alkotó részei még nem tudatnak) megvallom, valamint tarka barka genealogiákkal bécizonyított telljes-vérű rosz angoly, és arabs lovakat láttam, úgy találtam közönséges fajú, és talán lehetne mondani, vértelen jó lovakat is. Azért én sem az egyik,

sem a' másik részszel nem tartok, és úgy gondolom, hogy ha valaki tsupán tsak a' telljes vérű angoly, vagy arabs lovat; egy másik az Erdélyit, Lengyelt, Moszkát, Normanyt vagy másfélét többre betsül, nem vét, mert az olyan vagy a' maga meggyőződésének, vagy a' módinak tellyesítője, melly, tudjuk, hogy változó mint a' Szent György havi idő. Minthogy pedig ez által senkinek Izlését korlátok közé szorítani nem akartam, úgy senkit vélelmemem' kinyilatkoztatásával se fogok megsérteni, melly abból áll, hogy én azon lovat tartom legalkalmatossabbnak a' tenyésztetésre, melly jött légyen bár a' habos tenger' közepén, sima gyepen, meleg tzfira istállóban, vagy a' vándorló fellegek közt a' világra, de nagyságához mérseklett erővel, 's arra, mire fordíttatni kívántatik, szükséges tűzzel, 's tulajdonsággal bír; mivel az illyen ló nints annyira kitéve az izlés változásának, sőt könnyebben kiálhatja a' jövőendő korbéli ló esmérősöknek vizsga pilantattyait, ha ne talán megint a' természetes fülű, 's farkú lovak jönnének módiba, és nem tsupán a' gyorsfutás tartatna a' maglóra nézve eggyetlen egy, 's elkerülhetetlen tulajdonságnak, és próba-kőnek.

5. *Káros a' Lótenyésztetésre nézve az ifjúságnak mostani nevelése.*

Az előtt a' magyar nemes ember szíves-

sen lovagolt, 's nem tsak agarászott, farkast, rókát, nyúlat ostorozott, de lóháton utazott is; sőt tsikót kitanítani, kint hálgni megszokott. Most már kényesebben neveltetik; sok úrfi tsézában utazik, legkissebb hidegben úgy bepólyázza magát, hogy a szemére is alig akadni, azért is tehát kevesebb a jó paripa, mert kevés bajlódik véle, sőt ha vólna is a Tenyésztőnek ménességében, vagy istállójában, ott marad, mert nints a ki megvegye, vagy megbírná tanítani.

Ide járul még az is, hogy az előtt a magyar nemes szívesen katonáskodott; 's ott sokat lovagolván, megszerette a jó paripát, most sok azért megy katonának, hogy az oskolától menekedjen, 's ott még meg se melegszik, már haza jön unakozni. De ha körül tekintjük még a katona tiszteknek istállóit is, egy paripánál, melly tulajdonok többet vajmi ritkaság nálók szemlélni, hanem többnyire lelhetünk 2 kitsigázott kotsis gamantsot, mellyen szívesebben jár sétálni, mint lóháton.

6. Legnagyobb nyavalyája a lótenyésztésnek közönséges pénztelenség.

Négy esztendőnek kell legalább a lónak lenni, hogy eladóra kiállhasson, és mint, hogy ritka a vevő, minden legkissebb hibától mentnek kell annak lenni, hogy elkeljen. Lábán vagy Homlokán egy parányi

fehérség, vagy tzifrább szőr már elijeszti a' vevőt úgy, hogy ha magának a' Tenyésztőnek nints szüksége lovára, igen nehezen szabadul meg tőlle, ha tsak nem egy zsidó, vagy más, úgy nevezett Liferans által, ki módját tudja ejteni annak, hogy a' szükséges Remondáknak állítása az ő kezéből történjen. Illyes emberektől elfogadtatnak olyan lovak is, mellyeket a' Tenyésztőtől a' netalán kiküldött katona tiszt elvenni nem bátorkodik (minthogy az ilyen különös vételek által kívánják az Ezeredek kapott alparibb Remondájokat felékesíteni) azért van az, hogy a' Nevelő az egész remonda árt, melly Ő Felségétől a' Lótenyésztetőknek felserkentetésére határoztatott, tsak úgy kaphatja meg, ha megengedi, hogy mind azon tsikókat, mellyek ugyan a' mértéket megütik, és nem igen szemre, de egyebbként hiba nélkül valók, elfogadni nem kéntelemti a' kiküldött Tiszt urat. A' Liferans (a' kitől örömet bévétetnek az illyes ott hagyott tsikók) nem igen adja meg a' kiszabott árnak $\frac{2}{3}$ -át, minthogy nyercesség az ő kenyere, és a' mint állítja, arra, hogy Contractust kapjon, költségbe járó dolog. Látván tehát e' szerint a' Tenyésztő, hogy egyenest tőlle lovai nem vevődnek meg, és hogy vagy egy katona Tiszt urnak kénnyétől, vagy egy zsidónak fitymálásától függ

lovainak eladhatása, természetes, hogy kedvben megtsügged, és hogy a' Hazának kárára elalélni készül a' lótenyésztetés.

7. Akadály a' Lovak' javítására nézve a' Juh tenyésztetésnek mivolta.

Nem annyiból érintem ezt itten, mint ha én, mint némelly magyar gazda, a' ki a' kompért azért, hogy Svábtól jött, vagy a' spanyol juhnak tartását azért, mert apáink nem esmérték, húsa bűdös, kényes jószág 's a' t. betyáros hazafiúságból ki akarnám tiltani; koránt sem, hanem csak annyiból, hogy az elszaporodott juh, legfőképp' a' fejés végett a' jobb és közelébb fekvő legelőt még a' tehén elől is ellepi, és ha a' jármos ökröknek a' laposabb mező ki hantsikoltatik is, a' ló miattok csak a' kopár pásitra szorúl, jóllehet azt nem csak az ura, katonaság, vármegye, helység, utasok, és a' gazdája hajtja, 's pásztora tsigázza; de minden rossz élése mellett még a' szúnyogok, és böglyöktől is sanyargattatik.

8. Nem tsekély tsonkúlást okozott a' Lovak' javításában a' múlt időknek mostohasága is.

A' húzamos háborúk, katonai transzportok, aerarialis fuvarozások alatt a' Magyar országi világszerte esméretes nagyobb részent még rossz utakon (mellyeknek jó elkészítésére vagy költség, vagy erő vagy kő,

és követs, vagy talán néhol akarat se vólt) hány ló nem veszett el. — Nemesi felkelések, 's más katonai állítások alkalmával, hirtelen kellvén több ezer ló, minden *nem* választás nélkül a' legszálasabbak, és erősebbek felszedetvén, hány jobb tsikótnivelhető kantza tűnt el? — Sőt még most is a' pénz szűke végett nem kénytelen e' a' szegény adózó a' legjobb Kantzájától megválni? — Hát ha még az úgy nevezett *forspon*tokra vetjük szemeinket, nemde a' gazda szoríttatik 2 mértföldre 1 forintért oda engedni lovát, (melly fizetés jó időben, és útban, ugyan nem éppen igen tsekély) de hozzá járúl, hogy a' magyar gazda maga azt nem hajtja, hanem suhantz fiára, vagy béressére bízza, kik egy két garasnyi borra valóért, azon a' gazdának járó egy forintért, annak 4 lovaiból 10 ftra kárt gyakran ktsigáznak.

Mind ezeket ha igazán felvesszszük, méltán tsudálni lehet, hogy még tsak olyan ló is találkozik, a' millyen van.

MÁSODIK SZAKASZ.

Azon kérdésre, hogy „*lehet e, és hogyan segíteni a magyar ló tenyésztésén*“ azt felelem: „Igaz ugyan, hogy nints könnyebb mint egy *igent* vagy *nem-et* kimondani, de ha azt okokkal támogatni kell, hamar felsülhet az, a' ki hirtelen felelt; azért én is, bátor az *igen* mellett vagyok, tsak félve merem kimondani, hogy állításomnak igazára nem kell más, mint *akarat*, — de férfiasi akarat, mellytől a' Felség, nagyobb kissebb Birtokosok, Gazdák, Közön-ségek — egy szóval; az egész Nemzet, hogy lelkesítve légyen, szükséges.

Sok van a' világon, a' mit a' köz értelem eddig lehetetlenséggel bélyegezett, és még is azon szónak tündér ereje bámulásra méltó, és sikeres foganattal koszorúzott. Látjuk minden nap, hogy nem tsak a' követes, száraz földön, de lapály posványokon, tsúttsaival fellegetek érő kőszírtokon, örökös hó lepte rengetegeken is keresztül, síma utak támadtak — hogy az álhatatlan zöld tenger borzasztó habjait déltzeg gallyák, sűrű fekete füstű gőzhajók bátran hasogatják — sőt, hogy a' leggyengébb Zefír langyától mozgásba jöhető kék égnek tágas

boltozatjában is az egy még könnyebb szeszszel pukkanótt tafota golyóbisokra aggatott Ladikok már merve lebegnek. Ha nem is említem itt' még a' gyöngyöket bűvározóknak harangjait, tsatornáknak, lántzhidaknak, vas, vagy földalatti utaknak óriási műveit, már ezek is megmutatják bővségesen, mit tehet az ember, ha valamit igazán akarni, elszánta magát. A' felvett tárgyra nézve koránt sem kell ilyen nagy mértékű Akarat, mert veszélynek nints kitéve, és a' bizonyos haszon mintegy már úgy is a' küszöbén van. — Az ilyen igazi Akarat által eszközöltethetne :

1. *A' jó fizetés.*

Nints olyan rúgó Toll, valaminek tökéletesítésére, és szaporítására, mint, ha a' Termesztő, vagy Tenyésztő bizonyossá tétetik, hogy fáradozása érdemlett jutalomra, az az, a' jó eladhatásra szert tehet. Vallyon nem ennek köszönheti e' Honnunk, juha gyapjának megnemesedését? — Tseh ország fiatal lovainak, a' Szász, és Burkus országai által lett megkedveltetését? Frantzia országnak Champagné tartománnya gyöngyöket habzó fojtott borának temérdek kedvellőit? Ha tehát a' Magyar Lótenyésztést is felserkenteni kívánnjuk, meg kell elébb mutatni, lesz e' vevő, és mitsodás? — hogy azokhoz mérsékelhetvén a' Tulajdonos fáradozását, a' haszonról meggyőződhesen. Nem

hibázok, ha állítom, hogy három rendbéli vevő léssen az országban t. i. a' külföld, a' honbéli polgár társ, és a' felséges *Aerarium*, ha jó Ló neveltetik.

A' külföldiek úgy látszik, hogy most is többre betsülik a' magyar Lovat, mint talán sok Hazafi; ha némelly előítéletek az ország' belsejére való meneteltől nem ijjesztenék el őket, és Hazánkban bizonyos elrendelt vásáraink vólnának, a' hová a' Tenyésztő Lovait elhozná, és a' hová már hijába nem jönne az idegen Vevő, úgy azoknak gyakori látogatásokra bizonyos számot tarthatnánk, és nem tsekély idegen pénz jönne forgásba. Ezekre való nézve tehát a' felül érdeklett vásároknak elintézésén kívül, szükségesnek nem tartok mást, mint Ó Felségét megkérni, hogy a' magyar Lónak kivitelét, és az azzal való szabad külföldi kereskedést, (kivéven a' szükség' idejét) továbbá is megengedni méltóztasson.

A' honnbéli Vevő, ha jobb Lovak neveltetnek, nem megy ki a' külföldre, az otthon valókat jobban fizeti, 's így a' Lóhoz való kedv fel-élled, szaporodik.

A' mi a' felséges *Aerarium* ot illeti, mint Vevőt. Ó Felségét arra kellene megkérni, hogy ha már a' Vasas és Dragonys Ezeredekhez, úgy nem különben az ágyúkhöz megkivántató Lovak, a' többi birodal-

maiból kitelnek, legalább a' könnyű Magyar Lovassághoz szükségeseket inkább Magyar országban, és az a'hoz tartozó Tartományokban megvétetni méltóztasson parantsolni, mintsem hogy az azokra szánt pénz a' külföldre menvén, örökre eltűnnyön közülünk. Igaz ugyan, hogy a' nem legjobb barátink avval jönnek elő, hogy Magyar országban nints elegendő arra való Ló; de ha szabad minapi tapasztalást bizonyságul venni, nem de nem, kell ott' Lónak lenni, a' hol egy nem egész esztendő alatt 20,000 Nemes, 10,000 Volonus, és több ezer regularis katonaság kapott maga alá, ha, nem éppen legtökéletesebb, de haszonvehető Lovakat, a' hol vagy 10,000 Velites két hólnap alatt Lovastól kiálván, azokon a' regularis katonasághoz kaptasoltatván, kétszer járta be Frantzia országot; a' hol a' múlt eszteudőben alkalmas számmal vásároltattak katonai Remundák, ágyús és hámos Lovak; a' hol nemesebb ménesbéli Kantzák a' 6000 számot most is fellül haladják? — Hogy nem kerestetnek vagy fel nem találódnak, annak nem az ország az oka, és azon igen könnyű segíteni, — ime Véleményem

a.) Tétettetne bizonyossá az ország, hogy a' felséges A e r a r i u m tíz esztendőknék elforgása alatt a' Magyar könnyű Lovasság számára való Remondákat tsupán tsak Magyar,

és az a'hoz tartozó Tartományokból vétet-
teti, és pedig

b.) A' melly Ló, szelidített, és kezes,
igen közel jár, vagy megüti a' 15 maroknyi
magosságot, légyen ára 120 for. pengő pénz-
ben, a' melly éppen csak $14\frac{1}{2}$ markos, vagy
csak kevéssel nagyobb: 100 for. pengő p. —
Ha pedig szilaj a' Ló, 15 for. pengő pénzzel
kevesebb járuljon érette, mind a' két esetben.

c.) A' melly Ló 15 maroknál valamivel
nagyobb, de a' $15\frac{1}{2}$ markot meg nem üti,
azomban válogatottabb alkotása végett Tiszt
Lónak alkalmatosnak találtatik, ha szelid,
légyen 150, ha szilaj. 135 for. pengő pénz.

d.) Azon Lovak, mellyek a' $15\frac{1}{2}$ markot
halladják, minthogy azt, hogy a' Vasas Eze-
redék' számára itt' is vétessenek, alig re-
ménlhettyük, ha jók igen elkelnek az or-
szágban városi Lovaknak, de különben a'
külföldiek is szívesen megveszik.

e.) Hogy pedig a' felséges *Aerarium* által
leendő vásárlásról kiki bizonyos lehessen,
szükséges vólna meghatározni, és előre ki-
hírdetni azon napokat, és helyeket, a' hová,
és mikor a' Tenyésztő az eladásra felállított
Lovait elhozhatná minden esztendőben, és
a' hol minden önnkénynek elhárítása végett
egy arra rendelt Kiküldöttség azokat meg-
vizsgálná; melly feletkezethez tartozzanak,

elhatározná; és az érettek esendő árt azonnal a' Tulajdonosnak kezébe adná.

f.) Lenne pedig ezen Kiküldöttségnek feje a' katonai Rendből egy Generális, alatta jelen volna egy vagy két Fő Tiszt, egy hadi Biztos, egy Fourir, egy vagy két kovás. — Hogy pedig a' főképp' félénk, és bizodalmatlan föld népe bátoríttasson, és hogy ha Lovai bé nem vétetnek, annak oka nékie megmagyaráztasson, az ország részéről egy Szolga-Bíró, és Esküdt urak, úgy egy Irnok, és egy kovás szinte akkor oda rendelődnek, kik a' bévett, úgy az el nem fogadott Lovaknak lajstromát vinnék, és a' nagy méltóságú Magyar királyi helytartó Tanátsnak az illető Tekintetes Nemes Vármegye útján felküldenék, hogy ez által a' Magyar országi Lótenyésztésnek gyarapodása, vagy fogyása is tudódjon, 's hol, és milyen akadályoknak elhárításáról kellessék gondoskodni, nyilvánosságos jegyzéke legyen.

g.) Bár, főképp' most mindjárt a' jobb neveltethetés tekintetéből kár Kantza Lovat eladni, de mivel sok szegény ember a' pénztelenség végett azt tenni kénytelen, azért még most, ha bémutatott Lova, Kantza, vevődjön el, tsak alkalmas legyen.

h.) Igaz ugyan, hogy főképp' első esztendőben a' szegényebb sorsúaknak vagy nints négy esztendőös Lova, vagy még arról nints

meggyőződve, hogy ha Lovát egy esztendeig tovább tartja, és heverteti, az nékie hasznót hajt, minthogy drágábban majd eladhatja — igen tzélerányos volna Ő Felségét (a' Ki hív jobbágysai eránt kegyelmével úgy is adakozó) megkérni, hogy p. o. jövő három esztendőnek elforgása alatt az adózó néptől a' három esztendősz szelid herélt Lovakat, mellyek a' kívánt mértékig való megnyüvést reménltetik, vétesse meg 60 vagy 70 for. pengő pénzben. — Ha ezen Lovak egy Cameralis vagy más pusztán esztendeig járhatnak, bizonynyára lesznek olyanok, mint a' millyeneket a' külföldről hajtadni látunk, 's mellyek a' messziről való kergetés végett gyakran nyavalyákba esnek, szilajságok miatt sokáig makrantzossak, nehezen tanítók, 's felvévén azt, hogy mennyi romlik el a' tanítás alatt, sokkal többbe kerülnek, mint az itthonvalók. Három esztendőnek elfolytával ezen különös kegyelmű Rendelmény megszűnhet, mert már akkor kiki meggyőződhetett, hogy hasznosabb nékie az, ha Lovát négy esztendősz koráig el nem adgya.

i) Leginkább arra, hogy az adózó nép kedvet kapjon a' Lótenyésztetéshez, nagy ingerül szolgálja, ha ugyan azon Kiküldöttségnek hatalom adódna, hogy az első három esztendőben a' négy esztendősz Lovaknál a' $14\frac{1}{2}$ maroknyi mértéktől, hogy ha különben

jól termett a' Ló, szemenként, a' tájékokra nagyon ügyelvén, valamivel kisebbeket is bevenni megengedettne.

Szántsándékkal csak az adózó, és szegényebb sorsuakat emlegettem, a' különös kegyelmeknek részesülésére. A' nagyobb értékű, vagy éppen már méneses Gazda magán előbb tud segíteni, minthogy ha a' fentebb említett remonda vétel folyamatba jó, négy esztendő Tsikait ő is eladhattya, a' szálasabbakat tisztí Lovaknak, vagy ha Ménnek, hágó Tsódöröknek a' Községek, vagy más honni, és külföldi Kupetzek szívesen megveszik, főképp' ha olyan jók Lovai, mint maga gondollya,

2. *Tzélerányos rendszabás a' Ménlovakra nézve.*

Az Austriai tartományokban Ó Felsége hágó Tsódöröket tart, sőt Magyar országban is némelly nemes megyékbe küldet, melyekkel a' föld népnek Kantzái párosítottak: amott igen jó, itt leginkább tsekély sikerrel, mellynek az oka az, hogy ott a' föld' népe Lovait otthon, és jól tartván, 's lassúbb munkára használván, könnyen észre veszi azon időt, mellyben Tsódört kíván Kantzája; Magyar országban ellenben, főképp' a' róna földön, a' hol a' határok nagyobbak, sokszor három hétig se jön haza a' Ló a' félre fekvő tanyáról, közönségesen

nem legjobban tartódik, húzamos és sebes mozdulatú munkára használódik, a' Tsödörök pedig a' helység telke körül vannak, 's mire a' Gazda oda vezetteti Mént kíváncsi Kantzáját, már ez azt el nem fogadja, vagy ha erőszakkal még is megpárosíttatik, Tsikót még se kap. Illyen helyekre tehát kár Mén Lovakat küldeni, mivel a' Felségnek kegyes jó volta a' nagy költség mellett is sikeretlen marad, a' tájéknak nem kedves, és nem is hasznos; hanem e' tárgyban ezeket gondolnám folyamathozni, és tzélerányosoknak lenni:

a.) Kérettetne meg Ó Felsége, hogy azon Ménest tartó Gazdák, kik arról, hogy jobb fajú Lovakat nevelnek, esméretesek, egy-néhány Kantzáikat esztendőnként Mezőhegyesen, vagy Bábolnán az Ó Felségének válogatottabb Mag-Lovai által (mellyeket, 's millyeneket ők úgy se vehetnek meg más-ként) párosíthassák. A' mi háladó köszönettel légyen említve, most is történt.

b.) Már nemesített négy esztendőts Tsödör Tsikók a' fent nevezett két Intézetből, de tsupán Lótenyésztőknek adódgyanak el, azomban tsak azon az áron, a' mint azokat a' szomszéd Tartományok fizetik, mint-hogy a' Magyar méneses Gazda nem tartja magát érdemetlenebbnek a' királyi Kegyelemre, a' szomszéd tartományok' lakossai-

nál, főképp' olyanokra nézve, mellyek a' Magyar földön kapták lételeket, 's nyerték táplálásokat.

c.) A' közönségesebb fajú Tsódörök szinte onnan határozott áron a' helységeknek, vagy Közönségeknek engedtesse nek által.

Ezek ugyan nem elegendők az egész országra nézve, de azon szükségét kipótolhatják a' Ménest tartó Gazdák, kik a' fellyebb érintett mód által szerezhetvén már nemesebb Mag-Lovakat, a' magok nevendékjeivel felsegíllhetik a' Községeket.

d.) Ha Ő Felsége azon kegyelmét tovább is akarja az Országgal éreztetni, hogy párosításra a' nemes megyékbe Tsódöröket ingyen adni méltóztatik, úgy azok tsak olyan tájékokra küldetessenek, a' hol istálón van leginkább a' Ló, vagy közel kézhhez. — A' más vidékekre nézve

e.) Ő Felségének kegyelmes jóvá hagyásával tétetnének törvény által hathatós rendelkezések minden nemes megyékben, kerületekben, vagy városokban, hogy p. o. 50 Kantzákhoz egy erős termetű, legalább 4 esztendő, és 14 $\frac{1}{2}$ markos, ha nem éppen szép is, de minden, (ivadékra szálló) hibától ment, és izmos termetű Mén-Lovat tartani köteleztessenek; mellyek a' járásbéli Szolga Bíró, vagy más előljáráóság által minden esztendőben a' kikelet előtt vizs-

gáltassanak meg, és ha alkalmatosaknak nem találtatnak, ugyan azon előljárók a' Községeket, elegendőknek, és arra valóknak megszerzésére keményebb módok által is kényszeríttsek,

3. *Javallat a' Kantzákra nézve.*

Ez vólna alapja a' jobb Ló nevelhetésnek, pedig éppen itt van a' fogyatkozás, és igen tsak tsiga tsúszás haladással lehet ennek javításában előmenetelt nyerni, mindazonáltal ezek vólnának talán eszközölhetők:

a.) Legsikeresebb, 's könnyebb elfogadható lenne, hogy parantsoltatna rá a' Községekre, hogy a' vemhes, és tsikós Kantzáknek mind addig, még nem tsigáztatnak, külön legelő szabadtasson, p. o. ha a' határ szűke mást nem engedne, a' fejős Tehén tsorda, vagy jármos ökrök közt járhassanak.

b.) Arról meggyőzni a' Magyart, hogy több haszna van, ha p. o. jó két Lovat tart, mint négy rosszat; minthogy mind a' legelő, mind a' takarmány ezen esetben két fogyasztóval fogyván, a' hátra maradott kettőt jobban táplálhatja; adót, pásztorbért is kevesebbet fizet, a' jót hamarább, és drágábban eladhatja. Példát adnak ebben a' Bánáti német Gazdák, (bár mindenütt követtetne), kik a' tsekély legelőjök mellett a' nagy terjedésű szántóföldeiken kívül még más határokbán is bérlenek földeket, mel-

lyeket mind négy Lovaikkal trágyázni, tsí-
nosan megmívelni meggyőzik, magok pedig
mellette jól élnek, gazdagodnak, midőn
szomszéd, vagy ugyan abban a' faluban la-
kozó más nemzetbéli 8 Ökörrel, és 4 vagy
6 Lóval bíró Gazdáknak földjei, míveletlen-
ségek miatt, megtaratzkosodnak, ők magok
pedig előbb utóbb mindenből kipusztulván,
kértelenek eladni gazdaságjoknak omladék-
jait amazoknak.

c.) Sokaknak állítása szerint nagy rúgó
toll láttzik lenni arra, hogy kiki jobb kan-
tztát tartson, ha meghatározatna, hogy a'
szálasabb vemhes kantzától, ha azt gazdája
az ellés előtt, és utánna 4 hétig bé nem
fogja, valamint ha különösen szebb terme-
tű, úgy ha válogatottabb tsődörtől fajzódott,
adót nem fizetne a' paraszt, de ez részsze-
rént azért, hogy különös önn'kénynek adna
alkalmat, részszerént pedig, hogy leginkább
a' tehetőssebbnek kedvezne, 's ez által a'
szegényebb ismét jobban nyomattatna az or-
szágos teherre nézve, nem elfogadható előt-
tem, — az pedig, hogy minden kantza az
adótól mentt legyen, éppen tsak azt húzná
maga után, hogy inkább kantzát tartson az
adózó nép, mintsem heréltet, a' nélkül,
hogya jobb létéről gondoskodna.

d.) Bizonyos az, hogy a' legroszszabb
Lovai vagynak az úgy nevezett gyalog job-

bágyoknak, kik, mivel földel nem bírnak, Lovaikat nehezebben tudják kiteleltetni, és azért munkát is csak hitványabbat végezni. Azomban, jóllehet talán az Úraság legelőt azoknak számára is engedni nem volna éppen köteles, és így ők a' többi földes gazdák marháira szánt mezőt mintegy csak lopva bitangolják, ha már eddig megszenvedődtek, hirtelenibe azokat a' Ló tartástól eltiltani kegyetlenség volna; de viszont ők se kívánhatják azt, hogy a' gazdák vemhes kantzáinak netalán kijelelt mezejébe az övék is befogadtasson, hatsak az azok számára vásárlott különös Tsödörnek vételében nem részesültek. — Azomban

e.) Legfogamatossabb mód volna, ha az válogatottabb Kantzákat tartók bizonyos jutalmakat kapván, ez által mindenki jobbaknak, és jobbaknak szerzésére ösztönöztetne. Erre ugyan bajos fundust tsinálni, és itt csak Ó Felségének különös kegyelme, a' földes Úraságnak jobbágysai eránt viseltető tettel bizonyított atyai jósága, a' nemes Megyéknek, és Elöljáróságoknak bölts intézete tehet valamit, mellyeket megelőzni nem vagyok képes, de még is azt az egygyes magyar polgár társaimról felteszem, hogy ha mást e' tárgyban tenni nem akarnának, legalább vagy pénzbéli segedelemmel, vagy munkáknak elengedésével, vagy legelők adá-

sával, vagy Tsődöröknek költsönözésével ápolgatni fogják a' jobb Kantzákat vevő, és azok által szálásabb Lovakat nevelni elszánt iparkodó jobbágyaikat.

4. *Tanátslás az Ivadékra nézve.*

Valamint igaz az, hogy a' legjobb Tsikó, ha mind addig, még 4 esztendő nem lesz, rosszszúl tartódik, és tsigázódik, tsak satyna marad; úgy az is igaz, hogy az aljasabb Tsikóból is, ha mindég jól tartódik, és gondossan neveltetik, sokszor jó, és haszonvehető Ló válik. Bár ezt kiki elhiszi, még is ritka, a' ki tenné, hogy azomban a' többségnek arra kedv adódjon, Ő Felségétől azon engedelmet kellene ki eszközölni, hogy mindenütt a' honi pénz tárból, és pedig minden forint után $\frac{1}{2}$ xrt lehessen külön tenni. Melly summából jutalom díjjakat tsinálván, bizonyos napokon és helyeken kiküldendő elítélő bírák eleibe vezetődnének az 1, 2 és 3 esztendő Tsikók, (mellyek azomban tsak vagy adófizető parasztoké, vagy szegényebb sorsú, és nem magok földjén lakó nemeseké) és ezekből kijeleltetvén a' jobbak, azoknak Tenyésztői kapjanak jutalmat, p. o. illy' formán :

a' legjobb 1 eszt. Tsikóért lenne a' jutalom 4 ar. — 4 ar.	
utánna jövő 1. eszt. 3 Tsikóért	3 „ar. val 9 „
ismét úgy ddo 3 ddo	2 „ — 6 „
a' legjobb 2 eszt. Tsikóért	6 „ — 6 „
utánna jövő 2 eszt. 3 Tsikóért	5 „ — 15 „
ismét úgy ddo 3 ddo	4 „ — 12 „
a' legjobb 3 eszt. Tsikóért	9 „ — 9 „
utánna jövő 3 eszt. 3 Tsikóért	7 „ — 21 „
ismét úgy ddo ddo	6 „ — 18 „
21	100 ar.

Ha legalább 50 helyeken így 100 arany Magyar Országban, és az a'hoz tartozó Tartományokban kiosztódik, úgy 1050 Tsikóért járna jutalom, és nagy serkentésre szolgálna, mert azon 1050 Tsikó mellett legalább tízszer annyi jobban fog tartódní, a' feljebb említett $\frac{1}{2}$ xrból pedig nem csak 50 de talán, ha a' honni pénz tár nem kissebb a' hadi pénz tárnál, 80 hely vagy pedig nagyobb jutalom adás kitelik. Hát még e' tárgyban nem lehetne e' számítani azoknak hazafiúságokra, kiket az érdem, vagy szerentse többel megáldott, — kik azon szép példát, melyet némelly Hazafiaknak most fejlődő kis Egyesületje 1829dik esztendei pálya futás alkalmával Pesten kezdett, és folytatni is fog, hasonlóképpen követni fogják.

5. *Mellékes segedelem.*

Elősegítő eszköze lenne a' jobb Lótenyésztetésének, ha a' magyar Ifjúságba a' Lóhoz való szeretetet bé lehetne óltani, 's a' Lovagláshoz való kedv benne felserkenne,

mert ha az megeshetne, úgy mindjárt keres-
tetne a' Ló — ez kerestetvén, ára neved-
ne; — a' jó ár másnak is adna kedvet a'
tenyésztetésre — sok lévén a' tenyésztő sza-
porodna a' jobb Ló — számosabb lévén a'
jobb Ló, nem csak kipótolná a' honi szük-
séget, de idegeneket is édesgetne azoknak
vásárlására — a' külföldi vevő pénzt hozna
az országba, a' helyett, hogy most teméntelen
kimegyen. Azomban illyes valamit, kénsze-
ritő eszköz nem szűl; — várni kell, hogy
a' magyar nemes szív nemes érzésétől lelke-
sítettvén, magától kövesse Eldődjeinek szép
példáját; a' pórság a' kézzel fogható haszon-
nak ketse által csak hamar rá fogja adni
magát.

A' változékony izlés (módi) korlátok
közé alig szorítható, de kár is volna, —
nevellyen kiki Lovat, a' millyent akar, csak
neveljen jót, nem baj az egy országra néz-
ve; — egyiknek nevelése egynek, másike
másnak fog tettzeni, és ugyan ez által a' venni
kívánó találhat mindég ollyat, a' millyent
óhajt. A' nagyobb rész tulajdon szükségére,
és a' Felsőleges Aerarium, mint legbizo-
nyosabban vevőre istápolván Lovainak te-
nyésztetését, azon fog lenni, hogy a' men-
nyire lehet, szálás, erős, és győzős Lovak-
kal jöhessen elé, ha éppen hegyes fülekkel,
nagyon kidüllött szemekkel, selyem finom-

ságú szőrrel nem ékesítheti is fel; mert a' többség némelly egygyes személyeknek teméntelen költségeikben kerülő ritka mutatványait inkább bámulni fogja, mintsem hogy azokat a' lehetetlenségtől is gátolva lévén, kövesse.

Végezetre, nem megvető vólna, ha másként nem lehet, legalább törvény által arra venni minden privilegiált községeket, szabad királyi, és nagyobb jövedelmű városokat, hogy bizonyos számú nevelő Kantzákat tartsanak. Talán a' nevezetesebb fundatiókkal felruházott klastromokat, Apátokat, Prépostokat, Káptalanokat, Püspököket, és Érsekeket is — fel lehetne szállítani hasonlóknak követésére, sőt nem tartanám azzal sértetni a' magyar nemesi szabadságot, ha megkívántatna az, hogy akár urbáriális, akár praediális 400 telek után minden földesúr legalább egy pár anyakantzát mindég előmutathasson, hogy, még az ország' védelme (a' nemes felkelés) alkalmával is Ló dolgába meg ne szorúljon a' Haza.

B é f e j z é s.

Kedves Olvasóm! fogadd szívesen próbátlan tollamnak tiszta hazafiúságból fakadt zsenge szüleménnyét, ha azt, a' mit elő adtam figyelmeddel érdekesítetted, kérlek abban ne hagy, hanem tehetséged szerént ápolgasd, sőt ha előmenetelét még tanácsoddal gyarapíthatod, közöld azt a' Hazával, áldása léssen jutalmad.

